

В.М. Зоценко, С.П. Тараненко,

В.О. Бітковський, С.Є. Чорновол, В.Г. Івакін

ДОСЛІДЖЕННЯ У КИЄВІ ПО ЯРОСЛАВСЬКОМУ пров., 1/3 У 2008 р.

Results of excavations at Podil of Kyiv at 1/3, Yaroslavsky Lane are presented. Several horizons of building, in particular of the Ancient Rus period, were studied. Complexes from the 11th to the 13th centuries are mainly described, among which the remains of multi-tier dwelling (object 1) stand out.

У 2008 р. Ярославський загін Подільської експедиції ІА НАН України провадив дослідження по пров. Ярославський, 1/3. Будівельний котлован розташовувався в кварталі, обмеженому горою Щекавиця та вулицями Ярославська і Фрунзе.

Попередні дослідження в цьому кварталі здійснені за адресами Ярославський пров., 4 та 7/9, а також вул. Щекавицька, 7/10, і головним їх результатом можна вважати виявлення межі розселення в давньоруський час під схилами Щекавиці та фіксацію планувальної структури Подолу в цей період. Район був заселений у давньоруський час не пізніше середини XI ст., а в першій половині XVII ст. входив у межі так зв. Біскупського містечка, утвореного в 1602 р.

Враховуючи результати розкопок попередніх років, ґрунт на глибину до 2,0 м вибрано за допомогою техніки (перекопи XIX—XX ст.). Розкоп частково охоплював схил гори Щекавиця, що позначилося на розміщенні культурних шарів (загальне потужне падіння): пізньосередньовічні об'єкти та давньоруського часу місцями перебували на одному рівні, будівельні горизонти та інші прошарки пошкоджені геоморфологічними процесами та щільною забудовою у давньоруський час. Стратиграфія характеризується перевідкладеними шарами та об'єктами, що перетинали один одного. Рівень сучасної поверхні на позначці 101,6 м за Балтійською шкалою висот, за якою тут подані всі глибини.

Верхні шари, зняті за допомогою техніки, являли собою дуже перемішані залишки спо-

руд XIX та XX ст. Їхня потужність від 1,5 до 3,0 м, спадає по схилу гори. Також представлено перевідкладені природні делювіальні наноси, пов'язані зі зсувами й змивами з гори.

Зафіксовано 107 об'єктів (споруди 1—19, об'єкти 1 і 1а, ями 1—47 та 101—129, рови 1—7). Хронологічно вони розподіляються на три групи.

До об'єктів XVII—XX ст. належать споруди 2—4 — підвали (підкліти) наземних споруд, споруди 1, 6, 7 і рови 1—5. Споруди збереглися фрагментарно та мали господарське призначення. До цієї ж групи входять ями (1—7) грушоподібної форми, що складають господарський комплекс садиби. На зрізі північно-західної стіни котловану на глибині 99,1—99,44 м виявлено сліди дуже ушкодженого поховання 2.

XII—XIII ст. датовано об'єкт 1, споруди 5, 5а, 9, 10, 10а, 11, 11а, 12, 16, пічні масиви 3 і 4, глиняний масив 2, ями 18, 19, 25, 33, 38, 26, 34 і 35 (рис. 1).

Домінантою був об'єкт 1 підквадратної форми, мінімальна площа 7,4 × 6,5 м, висота стін котловану 0,48—1,36 м, орієнтований кутами за сторонами світу. Південно-західна частина котловану була частково врізана у схил, і саме тут збереглася частина стіни у вигляді кількох рівнів ямок та пазів, тліну, залишків згорілих дерев'яних конструкцій, плям та нашарувань сірого піску та супіску різних відтінків, що характеризували заповнення об'єкту. Зафіксовано 29 ям, з них дев'ять горизонтальних пазів для колод, три ями невизначеного характеру і 17 стовпових.

Споруда була введена в котлован. Відстань між її стіною та стіною котлована 0,2—0,5 м. На користь зрубної конструкції стін можуть свідчити зафіксовані три завушини, зроблені під «замок» зрубу (в північному, західному та

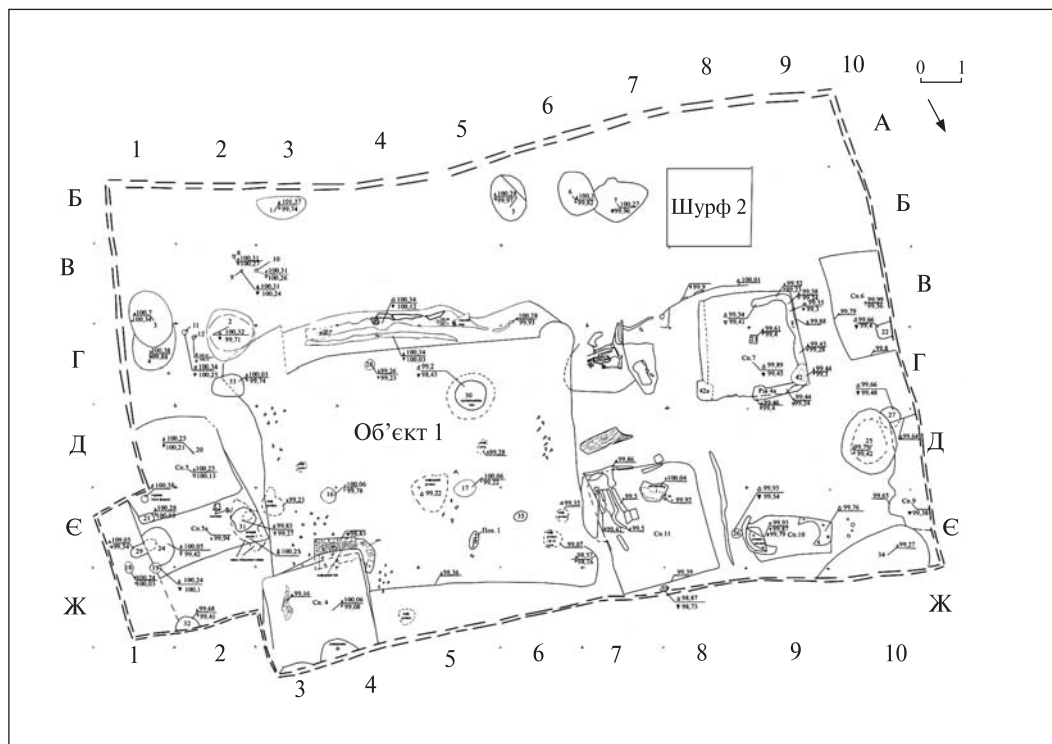

Рис. 1. Загальний план розкопу

південному кутку, у східному завушина зруйнована спорудою 4). В південному кутку котлована виявлено череп коня (на нашу думку — закладна жертва), в східному — піч з плінфи. Розміри її 1,49 × 0,84 м, найкраще збереглася кладка південно-західної стіни — п'ять рядів заввишки 0,45 м, південно-східної — на два ряди заввишки 0,16 м. Черинь викладено з фрагментів амфор. Його досліджені розміри 0,94 × 0,53 м, товщина до 0,1 м. Привертає увагу надзвичайно велика кількість скляних виробів (здебільшого кубків), виявлених у об'єкті 1: у заповненні знайдено 153 фрагменти скляних виробів, у завалі печі — 114 (з них три смальта), в черені — 84 (25 оплавлених, скло прозоре жовтого кольору), а в підсипці під черенем — ще 65 фрагментів (оплавлені), можливо від одного виробу. Всього знайдено 416 фрагментів щонайменше від 18 виробів (за денцями), загальом 24 розвали та 14 окремих фрагментів.

Об'єкт 1 вважаємо багатоярусним житлом зрубної конструкції, впушеної в котлован. Враховуючи речовий матеріал, піч з плінфи (єдина давньоруського часу, зафіксована на Подолі) та розміри споруди, можна думати, що її власник був заможною людиною. Початок її функціонування можна датувати серединою XII ст.

Споруда 11 — підпрямокутної форми, орієнтована кутами за сторонами світу. Її зафік-

совані розміри 2,66 × 2,40 м, виявлена на рівні 99,39 м. В південній частині були рештки 12 дошок (залишки стін). Це була наземна будівля каркасної конструкції господарського призначення. Кераміка дозволяє датувати її кінцем XII ст. Побутувала одночасно з об'єктом 1, потім виконувала функції господарської ями.

Споруда 5 — підквадратної форми, досліджені розміри 2,6 × 2,0 м, виявлена на рівні 100,25 м, долівка на рівні 100,13 м. Від стін фрагментарно залишилися обгорілі горизонтальні дошки (колоди). В заповненні, поверх них, трапилися фрагменти горілих дошок від стін чи перекриття. За конструкцією та матеріалом споруду можна вважати наземним каркасно-стовповим житлом і датувати серединою XII ст.

Споруда 5а — підпрямокутної форми, зафіксована довжина 2,84 м, рівень виявлення 100,13 м. В ній виявлено північний масив аморфної форми 1,40 × 0,72 м на рівні 100,25 м, північну частину якого складав завал обгорілої обмазки з фрагментами плінфи. Ймовірно, це залишки печі, що впала з другого ярусу. Споруда атрибутована як наземна двоярусна першої половини XII ст.

До цієї хронологічної групи віднесено ями 18, 19, 25, 33, 38 (господарські), 26 (стовпова), 34, 35 та глиняний масив 2. Ще кілька об'єктів були дуже ушкоджені. Це споруда 10 (наземне

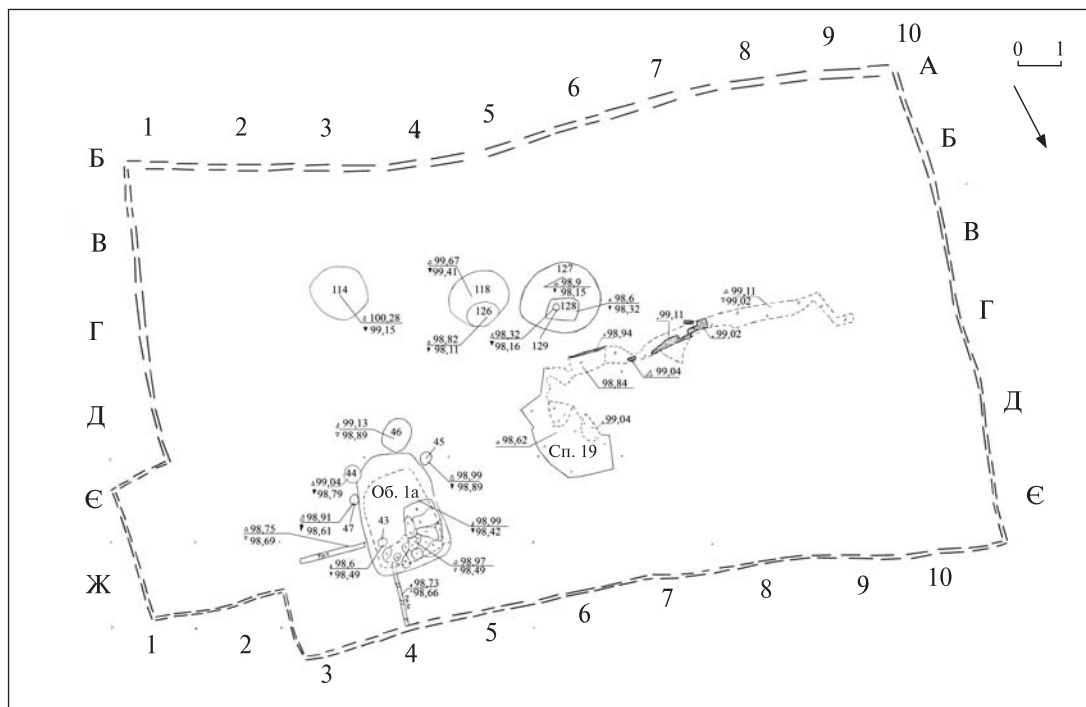

Рис. 2. Група об'єктів XI — початку XII ст.

житло XII ст.), впритул до якої прилягав північний масив 4; господарська споруда 11а з підклітом кінця XI — початку XII ст.; зруйнована споруда 10а, споруда 12 (майже значене наземне житло XII ст.); споруда 16 XIII ст. (зафіксована лише в стратиграфії); дуже ушкоджена споруда 9; північний масив 3 (залишки опалюваного пристрою в будівлі, яка припинила існування до будівництва споруди 11).

Початковий етап заселення ділянки (XI — початок XII ст.) відбивають об'єкт 1а, споруди 15, 17—19, рови 6 і ба (рис. 2).

Об'єкт 1а орієнтований кутами за сторонами світу. На рівні виявлення (98,99 м) мав вигляд підпрямокутної плями гумусованого суглинку зі значною кількістю горілої деревини та іноді обпаленої глини помаранчевого кольору. У північній частині знаходився зольний викид, вірогідно залишки від виробництва. У південному та західному кутках зафіксовано стовпові ями (43—47). По периметру місцями простежувалися тонкі (2—3 см) залишки обгорілих дошок. На цьому рівні її розміри склали 2,8 × 1,8 м. Стіни нахилені до центру до 45°, зі слідами пожежі, долівка на глибині 98,42 м. У заповненні виявлено масив обпаленої спондилової глини у вигляді аморфних блоків (приблизно 0,4 × 0,3 м), який знаходився в північному кутку, а також за 1,0 м від північного кута біля північно-західної стіни та 1,3 м від північно-східної стіни (рівень вияв-

лення 98,97—98,49 м). Об'єкт є заглибленою легкою каркасною спорудою, яка використовувалась як навіс над виробничою піччю. Господарську яму 30 виявлено на рівні долівки об'єкта 1, мала дзвоноподібну форму. На рівні виявлення її діаметр 0,76 м, по дну — 1,20 м. Рівень виявлення 99,2 м, дна — 98,46 м.

Рів 6 майже впритул примикав до східної стіни об'єкта 1а. Довжина 1,60 м, ширина 0,12 м. Стіни й дно рівні. Був заповнений слабкогумусованим суглинком темно-сірого кольору. Рів ба перетнутий об'єктом 1а, до північної стіни якого він примикав. Зафіксована довжина 1,5 м, ширина 0,1 м. Стіни й дно рівні. В його заповненні простежено сліди від чотирьох напівколов у вигляді тліну. Рови 6 і ба розміщувалися перпендикулярно один до одного і, враховуючи залишки напівколов у рові ба, їх можна вважати частиною огорожі.

Споруду 19 досліджено фрагментарно через погодні умови та ґрунтові води, що підходили впритул до рівня її виявлення — 99,11 м, на площі 7,8 × 3,1 м. Південна стіна фіксувалася за рештками дерев'яних конструкцій (на рівні 99,11—98,84 м) та плямою заповнення. Щільний шар долівки мав товщину до 0,1 м. Атрибутована споруда як наземна будівля XI ст.

На захід від об'єкта 1 зафіксовано ще об'єкти цього періоду: споруда 15 — дуже пошкоджена об'єктом 1 та спорудою 11 функціонувала до них; споруда 18 — досліджена частково госпо-

дарська будівля другої половини XI ст.; споруда 17 — підквіт багатоярусної господарської будівлі кінця XI — середини XII ст., її південно-східну частину перетнув об'єкт 1.

З метою виявлення додаткової інформації щодо геоморфологічних особливостей ділянки та перевірки наявності культурних нашарувань на схилах Шекавиці закладено шурф 2. Виявлено здебільшого нашарування сірого та зеленого піску, прошарки сірого супіску, дуже скошені до північного сходу. Зафіксовано тріщину в структурі нашарувань, що виникла, ймовірно, через зсув частини схилу. Вона являє собою лінію, що по діагоналі розділяє геологічні нашарування і призводить до їх розчленування та переміщення. Також виявлено лінію зсуву у зворотному напрямку. Аналіз стратиграфічних зрізів шурфу показав відсутність антропогенних відкладень, у формуванні ґрунтових нашарувань домінували два природних чинники — флювіальні, пов'язані з долиною Дніпра, та схиліві процеси. Виявлено декілька шарів з вмістом органічних решток без слідів життєдіяльності людини, що виникли через перевідкладення шарів ґрунту з верхньої частини гори Шекавиці у давні часи (геоморфологічний аналіз В.Г. Пазинича, Київський національний університет ім. Т. Шевченка). У найбільше насиченому органікою прошарку виявлено 10 фрагментів кісток тварин доби пізнього палеоліту — кількох биків різного віку, коня та невизначеної тварини (аналіз доктора Лаурент Крепін — Prehistory Department, Museum National d'Histoire naturelle, Institut de Paleontologie Humaine, Paris). За радіовуглеце-

вим аналізом отримано дату 12200—11550 рр. до н. е. (М.М. Ковалюх).

Загалом же в структурі нашарувань виділено 10 горизонтів. Ті з них (5—10), що належать до давньоруського часу, утворені сірими слабкогумусованими супіщаними ґрунтами з домішкою плінфи, кераміки, органіки та ін. Вони різняться відтінком, кількістю знахідок і розділяються здебільшого піщаними та супіщаними сірими та білими прошарками. Встановити зв'язок культурних нашарувань у всіх частинах розкопу не вдалося. По всій території розкопу спостерігається загальний ухил шарів до північного сходу. Більшість шарів і природних, і антропогенних пошкоджені пізнішими спорудами. Тобто життя на цій території не переривалося на довго. В середньовіччя ділянка не зазнавала значних зсувів ґрунту.

Отримано 1660 од. матеріалу. Фрагменти кераміки складають до 69,5 %. Серед них чотири цілі форми і три розвали. Представлено всі основні категорії індивідуальних знахідок: вироби зі скла (17 %), заліза (5,5 %), кістки (0,2 %), каменю (2,8 %). Є будівельні матеріали та кістки тварин — 2,2 % і 1,7 % відповідно. Серед перших це, головню, фрагменти плінфи другої половини XII ст. Окремого розгляду заслуговує колекція фрагментів скляних кубків, оскільки така їх концентрація в одному комплексі, не пов'язаному зі склоробством, виняткова.

Зафіксовано також споруди та господарські ями XVIII—XX ст., що підтверджує історичні дані про активне використання цієї території в пізньому середньовіччі та у новий час.

